

Naxçıwanda xalçaçılığın tarixi və inkişafı ilə bağlı tədqiqatlar

“Naxçıvan Muxtar Respublikasında xalça sənətinin qorunmasına və inkişaf etdirilməsinə dair 2018-2022-ci illər üçün Dövlət Proqramının təsdiq edilməsi haqqında” Sərəncamda nəzərdə tutulan tədbirlərin həyata keçirilməsinin təmini məqsədilə “Tədbirlər Planı” hazırlanıb və görülməli işlər müəyyənləşdirilib. Bununla əlaqədar müvafiq təşkilatlar, nazirlik, komitə, təhsil müəssisələri ilə yanaşı, AMEA-nın Naxçıvan Bölməsinin də qarşısına bir sıra vəzifələr qoyulub. Belə ki, Muxtar Respublikada xalçaçılıq sahəsində aparılan elmi-tədqiqat işlərini sistemli şəkllə salmaq üçün Nazirlər Kabinetinin 25 iyul 2018-ci il tarixli qərarı ilə Bölmənin Tarix, Etnoqrafiya və Arxeologiya İnstitutunun tərkibində Xalçaşünaslıq sektoru (keçmiş adı “Xalçaşünaslıq” elmi-tədqiqat qrupu) yaradılıb. 2018-ci il noyabrın 1-də fəaliyyətə başlayan sektorda Naxçıvanda xalçaçılığın yaranması, keçdiyi inkişaf yolunun, hazırkı vəziyyətinin öyrənilməsi və s. məsələlər başlıca vəzifələr kimi qarşıya qoyulub.

Tarix, Etnoqrafiya və Arxeologiya İnstitutunun direktoru, AMEA-nın müxbir üzvü Fəxrəddin Səfərli bizimlə söhbətində bildirdi ki, milli mədəniyyət tariximizin öyrənilməsində mühüm yer tutan xalçaçılıq sənəti hələ ən qədim dövrlərdən Naxçıvan diyarında da meydana gəlmiş və əsaslı inkişaf yolu keçmişdir. Ərazinin təbii-coğrafi şəraiti imkan verirdi ki, kənd təsərrüfatının mühüm sahəsi olan heyvandarlıq inkişaf etdirilsin. Heyvandarlığın inkişafı isə zəruri qida məhsulları ilə yanaşı, insanların maddi məişət əşyalarına tələbatının da ödənilməsinə mühüm şərait yaratmışdır. Xırda buyuzlu heyvanlardan alınan yun məhsullarından toxuculuq, o cümlədən də xalçaçılıq sənəti nümunələri hazırlanmışdır ki, bu

da əhalinin məişətinin, maddi rifah halının yaxşılaşdırılmasında önəmli rol oynayıb. Beləcə, tarixi çox qədim dövrlərə gedib çıxan xalçaçılıq sənəti xalq sənətkarları tərəfindən əsrlər boyu yaşadılmış, inkişaf etdirilmiş, zamanəmizə qədər gəlib çatmışdır, deyən alim söhbətinə davam edərək vurğuladı ki, xalça toxuculuğu Naxçıvan sənətkarlığında mühüm yer tuturdu:

“XIV əsrdə Azərbaycan xalçalarının kütləvi şəkildə Avropaya aparılmasına başlanmışdı. Bu da təsadüfi deyildi. XIII əsrdə monqol istilasının ciddi fəsadlarından sonra Azərbaycan iqtisadiyyatı və mədəniyyəti yenidən dirçəlir, Avropa ilə sıx ticarət əlaqələri yaradılırdı. XIII-XIV əsrlərdə Azərbaycandan xarici ölkələrə çoxlu xalça və xalça məmulatı ixrac olunur. Tarixi qaynaqların verdiyi məlumata görə, digər sənətkarlıq sahələri ilə yanaşı, orta əsrlər dövründə Naxçıvanda xalçaçılıq sənəti böyük şöhrət qazanmış və yüksək səviyyədə inkişaf etmişdi.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu Ümummilli lider Heydər Əliyevin ikinci dəfə siyasi hakimiyyətə qayıdışından sonra Azərbaycanda, o cümlədən Naxçıvan Muxtar Respublikasında da keçmiş mədəni irsə diqqət və qayğı artmış, xalq yaradıcılığı nümunələrinin, eləcə də xalçaçılığın inkişafı üçün dövlət səviyyəsində bir sıra tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu tədbirlər içərisində Naxçıvan şəhərində, muxtar respublikanın müxtəlif yaşayış yerlərində yaradılan xalçatoxuma müəssisələrini, gənclərə xalçaçılıq sənətinin incelikləri öyrədilən kursları, dərnekləri xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Dövlətin diqqət və qayğısı nəticəsində Naxçıvan Dövlət Xalça Muzeyi yaradıldı. “Naxçıvan xalçaları”, “Naxçıvan xalçaçılığı: ənənə və müasirlik” kitabları çap olundu.

Ölkə Prezidenti İlham Əliyevin “Naxçıvan şəhərində xalça istehsalı emalatxanasının tikintisi, təchizatı və infrastrukturunun yaradılması ilə bağlı tədbirlər haqqında” 15 fevral 2018-ci il tarixli Sərəncamı və Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri Vasif Talibovun “Naxçıvan Muxtar Respublikasında xalça sənətinin qorunmasına və inkişaf etdirilməsinə dair 2018-2022-ci illər üçün Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi haqqında” 9 aprel 2018-ci il tarixli Sərəncamı Naxçıvan Muxtar Respublikasında xalçaçılığın yüksək səviyyədə inkişafına öz müsbət təsirini göstərən mühüm dövlət sənədidir. Burada əsas məqsəd muxtar respublikada xalçaçılıq sahəsində maddi və mədəni irsin qorunması, davamlı inkişafı, xalçaçılığın xammal təminatının formalaşdırılması, yeni iş yerlərinin yaradılmasının dəstəklənməsi, xalçaçılıq sahəsində, o cümlədən yun tedarüku və emalı, yun ipliklərin istehsalı üzrə ixtisaslı kadr hazırlığını həyata keçirmək, xalçaçılığın rəqabət qabiliyyətinin və ixrac potensialının artırılması, Naxçıvanın tarixi xalçaçılıq mərkəzinə xas qədim çeşnilərin bərpası, istehsalatda tətbiqi, yeni çeşnilərin

hazırlanması və bu çeşnilər əsasında xalçaların toxunmasıdır; əllə xalçatoxuma sənəti sahəsində unudulmaqda olan ənənələrin, xalçaçılıqla məşğul sənətkarların bədii və texniki iş üsullarının, xalça çeşnilərinin bərpası və inkişaf etdirilməsi, təbliği, ipliklərin təbii boyalarla boyanması üçün müvafiq istehsal sahəsinin təşkilinin dəstəklənməsidir. Həmçinin Naxçıvan xalçaçılıq məktəbinin elmi cəhətdən və sistemli şəkildə araşdırılması, yeni elmi nəşrlərin hazırlanması, xalçaçılıq sahəsində unudulmaqda olan ənənələrin bərpası sahəsində tədqiqatlar aparılması başlıca vəzifə kimi bölmə əməkdaşlarının qarşısına qoyulmuşdur”.

Fəxrəddin Səfərli bildirdi ki, ölkə Prezidentinin və Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədrinin qeyd olunan sərəncamları ilə qarşıda duran vəzifələrin yüksək səviyyədə yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar institutda Naxçıvanda xalçaçılığın yaranması, keçdiyi inkişaf yolu, hazırkı vəziyyəti ilə əlaqədar tədqiqatlar aparılır. Sərəncama uyğun olaraq təsdiq olunmuş “Tədbirlər planı”nda institut əməkdaşlarının üzərinə qoyulan vəzifələrin yerinə yetirilməsi istiqamətində bir sıra işlər görüldü. Qeyd edək ki, xalçaçılıqla əlaqədar təsdiq edilmiş elmi-tədqiqat işi Dövlət Proqramına uyğun olaraq ardıcıl şəkildə yerinə yetirilir. 2019-cu ilin İş planına uyğun olaraq qədim tarixə və ənənələrə malik Naxçıvanda xalçaçılıq sənətinin meydana gəlməsi istiqamətində araşdırmalar aparılıb.

Alim qeyd etdi ki, ötən müddət ərzində əməkdaşlar tərəfindən xalçaçılıq sənəti

Fəxrəddin Səfərli

ilə bağlı yaşlı nəsilədən ənənəvi xalçaçılıq sənətinin bədii və texniki iş üsulları öyrənilib, xalçaçılıq, onun yaranması, inkişaf tarixi, xalça toxunmasında istifadə edilən naxışlar, ornamentlər, boyaçılıq və sair ilə əlaqədar kütləvi informasiya vasitələrində çıxışlar olub və qəzet materialları, məqalələr dərc edilib: “Tədqiqat materialları əsasında “Naxçıvanda xalçaçılıq: tarixdə və günümüzdə” adlı monoqrafiya çap olunub. Nəşrdə xalqımızın tarixini, mədəniyyətini, incəsənətini və məişət tərzini özündə yaşadan qiymətli milli-mənəvi dəyərlərimizdən biri sayılan xalçaçılıq sənətinin Naxçıvanda yaranması, inkişaf yolu və bugünkü vəziyyətindən söz açılır, xalçalar üzərində toxunan naxışlar, ornamentlər haqqında məlumat verilir. Qədim el sənətindən və xalçaçılığın ilk nümunələrindən sayılan keççilik, toxuculuq sənəti, xalçaçılığın inkişafında mühüm rol oynayan boyaçılıq və digərləri ilə bağlı aparılan tədqiqatlar yer alıb. Həmçinin əməkdaşlarımız “Naxçıvan xalçaçılığı: keçmişdən günümüzdə” adlı konfransda iştirak edib”.

F. Səfərlinin sözlərinə görə, 2020-ci il üzrə təsdiq edilmiş elmi-tədqiqat işinə əsasən “Naxçıvanda xalçaçılığın inkişaf tarixi” mərhələsi üzrə tədqiqatlar aparılır. Araşdırmalarda məlum olub ki, Azərbaycanın digər regionlarındakı kimi, Naxçıvanda da toxunan xalçalar xovsuz və xovlu texnikası ilə hazırlanıb, Naxçıvan zili, şəddə, vərni kimi xalça növlərinin yaradıldığı ilk mərkəzlərdəndir:

“Tədqiqat ilində əməkdaşların Türkiyə Cümhuriyyətinin Mardin şəhərində keçirilən 3-cü Beynəlxalq Mardin Artuklu Elmi Araşdırmalar Konqresinə göndərilən məruzənin tam mətni beynəlxalq tədbirin materiallarında işıq üzünə görüb. Həmçinin toxuculuq sənəti ilə bağlı açıq dünya ensiklopediyası olan Vikipediya da xalçaçılıqla, xalçalar üzərində toxunan naxışlar,

ornamentlər və kitabələr ilə bağlı material yerləşdirilib. “Naxçıvan memarlıq abidələri və xalça nümunələri üzərindəki ornamentlərin oxşarlığı”, “Naxçıvanda milli geyim mədəniyyətinin formalaşmasında ipəkçiliyin rolu”, “Naxçıvan xalçaları üzərindəki motivlər”, “Naxçıvan xalçaları üzərindəki həndəsi ornamentlər” və sair məqalələr kütləvi informasiya vasitələrində işıqlandırılıb”.

Xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərini özündə yaşadan bu sənəti inkişaf etdirmək və gələcək nəsillərə çatdırmaq ümdə borcumuzdur, deyən alim söhbətinin sonunda vurğuladı ki, görülən işlərlə yanaşı, Dövlət Proqramında nəzərdə tutulan tədbirlərin bundan sonra da layiqli həyata keçirilməsi, Naxçıvanda xalçaçılığın tarixi və inkişafı ilə əlaqədar tədqiqatları genişləndirmək üçün bütün qüvvəmizi səfərbər edib səylə çalışacağıq. ❖

Türkanə Bəylərli

AMEA Naxçıvan Bölməsinin əməkdaşı